

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI

A DERSİ UZUN TEZİ

“ AYLAKUTLU ÖYKÜLERİNDE KADININ VAROLUŞ ÇABASI”

Öğrencinin Adı: Derya

Öğrencinin Soyadı: OĞUZER

Danışman Öğretmen: Aslı KOÇ

Diploma Numarası: 001129-0067

Sözcük Sayısı: 3488

Araştırma Sorusu: Ayla Kutlu'nun *Zehir Zıkkım Hikâyeler* adlı yapıtında yer alan öykülerde kadının varoluş çabası nasıl işlenmiştir?

ÖZ (Abstract)

Uluslar arası Bakalorya programı A dersi uzun tezi olarak hazırlanan bu çalışmada Ayla Kutlu'nun "Zehir Zıkkım Hikâyeler" adlı yapıtında yer alan öykülerde kadının varoluş çabasının nasıl ele alındığının incelenmesi amaçlanmıştır. Yapıttaki öykülerde dış gerçekliğin benzer koşullara sahip olmasına karşın kadın figürlerin bu koşullar doğrultusunda gelişen var oluş çabalarının farklılık göstermesi konunun seçilmesinde etkili olmuştur.

Tezin giriş bölümünde araştırma sorusunu olarak kadının var oluş çabası ana hatlarıyla açıklanmıştır. İkinci bölümde kadının var oluş çabasını ortaya çıkaran dış gerçeklik; ataerkil toplum yapısı, yoksulluk ve cahillik bağlamında değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise kadının dış gerçeklikle olan mücadelesi ve var oluş çabası incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise araştırma sorusunun yanıtı olarak kadının var oluş çabasının yapıtta nasıl ele alındığı üzerinde durulmuştur. Yapılan bu çalışma sonucunda, içinde bulunduğu koşulların etkisiyle değersizleşen ve ötekileşen kadının değiştiremediği ve başkaldıramadığı düzen içerisinde yaşamaya uyum sağlayarak var olmaya çalıştığı görülmüştür.

Sözcük Sayısı: 141

İÇİNDEKİLER

I.GİRİŞ.....	4
II. KADININ VAROLUŞ ÇABASINI ORTAYA ÇIKARAN DIŞ GERÇEKLİK	5
II.I. ATAERKİL TOPLUM YAPISI	5
II.II. YOKSULLUK	8
II.III. CAHİLLİK.....	9
III. KADININ DIŞ GERÇEKLİKLE MÜCADELESİ VE VAROLUŞ ÇABASI	11
IV. SONUÇ	14
V. KAYNAKÇA	15

I.GİRİŞ

Türk edebiyatında kadın sorunsalı her dönemde sıklıkla işlenen bir konu olmuştur. Tarih içerisinde değişen sürece bağlı olarak oluşan toplumsal düzen bu sorunsalın farklı biçimlerde ele alınmasını sağlamıştır. Tanzimat dönemi edebiyatında kölelik konusunun odağında yer alan kadının toplum içerisindeki konumuna yönelik yazarların yaptığı eleştiri, Cumhuriyet dönemine gelindiğinde de yapıtların temel konularından birini oluşturmuştur. Aydınların bu dönemde Anadolu'yu uzam olarak toplumsal düzeni ve aksayan yönleriyle yapıtlarında işlemesiyle birlikte kadın sorunsalı da bu çerçevede kurgularda yerini almaya başlamıştır. Anadolu'nun zor koşullarının figürlerde yarattığı bakış açısı aynı zamanda kadının konumunu da belirlemiş; cahillik, yoksulluk ve ataerkil toplum yapısı kadının yapıtlarda ötekileştirilmiş ve var oluş mücadelesi veren kişiler olarak yer almasına neden olmuştur. 1980 sonrası edebiyatında da bu durum değişmemiş, kadının ve uzamın özellikleri değişse de onun toplumdaki konumu yazarın eleştirdiği önemli nokta olarak varlığını korumuştur.

Ayla Kutlu'nun *Zehir Zıkkım Hikâyeler* adlı yapıtında yer alan öykülerin tamamının odağında kadın vardır. Dış gerçekliğin kadını değersizleştirilmesi ve kadının bu durumla mücadelesi birçok yapıtta işlenmiştir. Ancak bu yapıtta yer alan öykülerin bütününde aynı toplumsal koşulların yer alması, ancak kadının bu koşullar içerisinde var oluşunu farklı yollarla gerçekleştirmeye çalışması bu yapıtı diğerlerinden farklılaştırmıştır.

Yapıttaki öykülerin dış gerçekliğini yoksulluk, cahillik ve ataerkil toplum yapısının oluşturduğu görülmektedir. Kadının var oluş çabası üzerinde etkili olan bu koşullar, onun ötekileştirilmesine ve yalnız kalmasına neden olmuştur. Kadının bu duruma karşı bakışı ise düzene boyun eğerek yaşamsal olarak var olmaya çalışması şeklinde görülmüştür. Ancak yapıtta tek bir figürün baş kaldıran, mücadele eden, düzene ayak uydurmaya çalışmayan bir kişi olarak yani bir "birey" olarak var olmaya çalıştığı dikkati çekmektedir. Yazarın bu tercihinin temelinde idealize ettiği kadın modelini okuyucuya yansıtmak olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada Ayla Kutlu'nun *Zehir Zıkkım Hikâyeler* adlı yapıtında yer alan öykülerde kadının var oluş çabası incelenmiştir. Yazar, kadının bu çabasının temelinde yatan koşulları tüm öykülerde benzer özellikler şeklinde kurgulamıştır. Bu nedenle çalışmada öncelikle bu koşullar değerlendirilmiş, sonraki

bölümde ise her öyküde farklılık göstererek kadın figürlerin dış gerçekliğe bakışı ve var oluş çabası verilmiştir. Yapıt bu bağlamda iki kesit halinde incelenmiştir. Nedensellik bağlamında oluşturulan bu iki kesit, kadının var oluş çabasının daha detaylı incelenmesini sağlamıştır.

II. KADININ VAROLUŞ ÇABASINI ORTAYA ÇIKARAN DIŞ GERÇEKLİK

Ayla Kutlu'nun *Zehir Zıkkım Hikayeler* adlı yapıtında yer alan öykülerin anlatı zamanı içerisinde, kurgulanan dış gerçekliğin kadın üzerinde doğrudan etkili olduğu görülmektedir. Toplum düzeninde erkeğin egemen ve kadın üzerinde söz hakkına sahip olması, kadını edilgen duruma getiren bir gerçeklik olarak öykülerde yer almaktadır. Aynı zamanda öykülerde ön planda tutulan yoksulluk ve cahillik gibi toplumsal sorunlar da kadının varoluş çabasını tetikleyen birer ögedir.

II.I. ATAERKİL TOPLUM YAPISI

Öykülerde erkek figürlerin kadın üzerindeki olumsuz etkisine sıklıkla yer verilmiştir. Erkek figürlerin kadın üzerinde kurmuş olduğu egemenlik, kadının toplumdaki “birey” kimliğini yok etmektedir. Ataerkil toplum yapısından ötürü kadının “erkek” olmadan ayakta duramayacağı, toplumda yer edinmeyeceği önyargısı gelişmiştir. Süregelen bu tutumu ise kimse sorgulamamakta, eleştirmemektedir. Kabul edilmiş bu düzen sebebiyle kadın “toplumdan dışlanmış, yalnız, kabuğuna çekilmiş, korkak ve kendine güvensiz” nitelikleriyle öykülerde yer almaktadır. Yazarın kurguladığı olduğu ataerkil toplum yapısı, kadını bir varoluş çabası içine girmeye mahkum etmiştir. Anlatı zamanı gerçekliğinde kadının var olmak için seçtiği birincil yol, toplumda kendi için çizilmiş olan role paralel olarak “evlenmek”tir. Evlilik ise duygusal paylaşımlardan uzak, zorunluluktan ibaret olan, toplumda kabul edilmek amacıyla kadın ve erkeğin hayatlarından çok bedenlerini birleştirerek fiziksel bir beraberlik kurmalarıdır.

Öykülerde erkek figürlerin kadın üzerinde söz hakkına sahip olduğu, onu çıkarları için kullandığı görülmektedir. Bu durum, yazarın kurguladığı ataerkil toplum yapısından dolayı kadının üstlendiği varoluş çabasının bir nedenidir. Bu çabanın sonuç vermesininse ancak erkeğin egemenliğinin devam

etmesiyle mümkün olacağı yönünde bir tutum vardır. Yazar, toplumdaki ataerkil yapıyı ve süregelen toplum düzenini ironilerle kurgulamıştır. Kadın bir varoluş çabası içerisinde; ancak kendini kabul ettirmek için erkek egemen toplum yapısını sürdürmeye çalışmaktadır, evlenerek kendini erkeğin boyunduruğu altına sokmaktadır.

Kurgu boyunca kadının toplum tarafından kabul görmek için erkeğin egemenliği altına girmek zorunda kaldığı gözlemlenir. Bunun nedeni kadının kendine ve çevresine karşı olan güvensizliğidir. *Kara Kayalar* öyküsünde ana karakter yoldan geçen kamyon şoförü tarafından tecavüze uğrayan, ismi bilinmeyen, henüz kendine yapılanın insan ve kadın haklarına bundan da önce insanın vicdanına nedenli ters olduğunu dahi anlamlandıramayan bir kız çocuğudur. Evinde kaldığı eniştesi tarafından da tecavüze uğramaktadır ama bunu doğal karşılamaktadır. İçine hapsedilmiş olduğu, çocukluğunu tamamen kaybettiği dünyasında başka türlü bir gerçeklikle karşılaşmamıştır: “*Eniştem bu sabaha karşı da yatağıma geldi. Biraz daha büyüyünce E-5’te çalışacaktım. Bilyon değil mi, ‘E-5’te altın keseriz.’ dedi. ‘Beş – on yıl yeter,’ dedi. O zaman teyzemin oğlu da beni alır.*” (**Kutlu, 26**) Yaşadığı olumsuzlukları anlamlandıramayan, yaşadıklarına karşı yaş gereği çocukça bakan odak figür; toplum içinde yer almak ve dışlanmamak için evlenmeyi bir çıkış yolu olarak görmüştür. Bu nedenle birey olarak toplumda var olamamıştır. Yazarın figürü kurgularken isim kullanmamasının nedeni de bu noktaya dikkati çekmektir.

Ataerkil toplum yapısında erkeğe yüklenmiş olan geniş egemenlik hakları, sahip olduğu, kadına karşı ezici bir üstünlük sağlayan güç, erkeğin toplum içerisinde nasıl davranacağını bilememesine ve bazen sınırlandırılmamanın verdiği boşluktan dolayı saldırganlaşmasına neden olmuştur. Bu bağlamda erkek öyle bir içsel karmaşa içerisinde ki kadına karşı ne kadar ezici ve saldırgan olursa o kadar güçlendiğini düşünür. *Kara Kayalar* adlı öyküde kamyon şoförünün “ *Varlığının çok güçlendiğini, sertleştiğini, yaygın kara kayalardan bile daha sert olduğunu algılıyor.*” (**Kutlu, 29**) şeklinde betimlenmesi bu gücün bir göstergesidir. Yazar, kara kayalar ve erkeğin gücü arasındaki bu karşılaştırmayı; yapıtta her zaman çok güçlü ve kadına göre üstün olarak betimlenen erkeğin aslında tek üstünlüğünün kadın üzerindeki gücünden ibaret olmasının onun bu üstünlüğe iyice sarılmasına sebep olduğunu, bu üstünlüğünü kaybederse toplumdaki yerini kaybedeceğini düşündüğünü göstermek

için kullanır. Bu durum erkeğin de toplumun kendine yüklediği sorumlulukları korumak, saygınlığını yitirmemek için bir baskı içerisinde olduğunu gözler önüne serer. Erkeğin kadını kendi gücünü göstermek için bir obje olarak kullanması da kadının varoluş çabası içerisinde girmesine neden olur.

Ataerkil toplum yapısı engelli kadınlara da toplumda var olmak ve kendi ayakları üzerinde durmak için evlenmesi gerektiğini kabul ettirmiştir. *Piç* adlı öykünün ana karakteri, zihinsel engelli bir kadın olan Zühre, bu yargıyı somutlar niteliktedir. “*Zühre sürekli olarak hayatın güzelliğine duyulan inancı, dinginliği ve barışıklığı, silinmeyen gülümsemesi ve parmaklarının koşturmasıyla yeniden yeniden yaratıyordu.*” (**Kutlu, 163**) Hayata bu denli bağlı bir karakter olan, zihinsel olarak engelli olduğu için yaşlılarına göre çok daha masum ve çocuksu olan Zühre de fark edemediği, anlamlandıramadığı birçok gerçeğe rağmen var olmak için “bir erkeğin kadını” olmak gerektiği yargısını içselleştirmiştir. Toplumdaki görüşe paralel olarak tüm duygusallığına rağmen o da evliliğin kadın ve erkeğin fiziksel birlikteliği ve kadının kurtuluşu olduğuna şüphe duymadan inanmaktadır. Gittiği bir nişan sırasında şöyle düşünür: “*Bir oğlan anası kendisini beğenecekti ve günün birinde böyle bir toplantının ortasındaki asıl kız kendisi olacaktı. Çeyizinin güzelliği ve zenginliği her rekabetin dışındaydı. Herkes bunu konuşuyor olmalıydı. Hayatı paylaşmak için başka şeylerin gerekli olduğu hakkında fikri yoktu.*” (**Kutlu, 165**) İnsanın doğuştan getirdiği hep daha fazlasına, daha iyisine sahip olma yönündeki bitmek tükenmek bilmeyen hırslarından, bunlar uğruna gösterdiği saldırganlıklardan uzak, yapıtta masumiyetin temsilcisi olan bir kişinin de düzene karşı kayıtsız kalamadığı, düzenin getirdiklerini özümsemiği görülmektedir. Yazar, Zühre karakterinin hayata karşı duruşu, içsel gerçekliği ve var olmak için verdiği mücadele arasındaki karşıtlığı; öykünün odağına, ataerkil düzenin kadını ne kadar hiçe saydığını, onun birey olmasına, toplumun bir parçası olmasına karşı çıktığını göstermek için yerleştirmiştir.

Anlatı zamanı gerçekliğinde kadının varoluş çabasının en önemli nedeni ataerkil toplum yapısıdır. Ataerkil toplum yapısının kadına dayattığı “bir erkeğin boyunduruğu altına girme” durumunu evlilik üzerinden veren yazar, evliliğin kadın tarafından bir çıkış yolu olarak görüldüğüne dikkati çekmiştir. Ancak bu çıkış yolunun mücadeleden uzak olmasından, bir başkaldırma ve düzeni değiştirme hareketi olamamasından dolayı ataerkil yapıyı daha da güçlendirdiği görülmektedir.

II.II. YOKSULLUK

Öykülerde yoksulluk kadınların var oluş çabasını tetikleyen ortak unsurlardan biridir. Kendi geçimini sağlayamayacak olan kişinin toplumda “birey” kimliğini koruması olanaksızdır. Kişinin kendi ayakları üzerinde durabilmesi, başkasına muhtaç olmadan var olabilmesi için en azından kendi yaşamını devam ettirebilecek gelire sahip olması gerekir. Yapıtta da bu gerçeklik kurguya egemendir. Kadın, yoksulluğundan ötürü hayata daha da sıkı tutunmaya, toplumdaki yerini sağlamlaştırmaya çalışmaktadır.

Yoksulluk, kadını erkeğe muhtaç hale getiren toplumsal bir sorundur. Kadına ekonomik bağımsızlığını sağlama hakkı verilmediği için kadın “erkek”i var oluşunu mümkün kılan tek unsur olarak görmektedir. Bu anlayış *Kara Kayalar* öyküsünün odak figürü “küçük” kız çocuğunda dahi gözlemlenmektedir. Yazar bu anlayışı somutlamak için kamyon şoförü ve kız arasındaki diyalogu kullanır: “*Sarı gömleğim, sarı üstüne yeşil dallı bir entarim olsun isterim. Bir de – kuşkulu, bu kadar açgözlü görünüp müşteriyi kaçırmaktan çekinir gibi bir tonlama- mavi boncuktan bir gerdanlığım olsaydı.*” (Kutlu, 16) Odak figür, istediklerine sahip olmak için kamyon şoförünü bir araç olarak görmüş, bu çıkar ilişkisi de erkeği “kadının muhtaç olduğu kişi” olarak üstün kılmıştır. Teyzesiyle yaşayan ve eve gelir sağlamadığı için ezilen odak figür, yaşadığı çaresizliği bu şekilde çözmeye çalışmıştır.

Yapıttaki öykülerde yoksulluğun kadını erkeğe bağlı, edilgen bir varlık haline getirmesinin yanı sıra farklı bir bakış açısıyla özgürleştirdiği de görülmektedir. *Matmazel Dimitra'nın Bitmemiş Hikâyesi* adlı öyküde yoksulluğun yazar tarafından farklı ele alındığı dikkati çeker. Öyküde yoksulluk, odak figür Dimitra'nın eğitim almasını engelleyen bir sorun olarak işlenmiştir. Dimitra'nın babası Kirye Dimitri altı çocuklu bir aileyi geçindirmeye çalışmakta, yaşadıkları koşullar içerisinde eğitim bir lüks olarak görülmektedir. Bu nedenle en büyük çocuk olan Dimitra okula gönderilmemiş, kendisinden aile gelirine katkıda bulunması beklenmiştir. Küçük yaşta terziliğe başlayarak çok çalışmış ve işinde sağladığı başarıyla birlikte ailesinden ve çevresinden saygı görmeye başlamıştır: “*Müşteri gelmeye başladı... Başındaki iş gitgide yoğunlaştı.*” (Kutlu, 63-64) Yaşama karşı, evlenip giden çocuk doğuran kardeşlerinden çok daha farklı bir duruş sergiler.

Kadın için çizilmiş olan kocasını mutlu etme, çocuklarını yetiştirme ve evlendirme rolünden farklı bir role bürünür. Öykülerde ekonomik bağımsızlığından ötürü erkek olmadan ayakta durabilen tek kadın figürdür. O, toplumda var olmak için erkeği kendine bir sosyal ve ekonomik güvence olarak görmez. Odasının penceresinden izlediği Cengiz'e gerçekten aşiktir. Diğer öykülerin kadın figürlerinden farklı olarak erkekten bir beklenti içerisinde değildir. Hesaplamadan, kâr beklemeden sevmektedir. Var oluşunu, üzerine erkeğin egemenliğini kurarak sağlamaya çalışmayan tek karakterdir. Yoksulluk Dimitra'nın toplumdaki sınırlanmışlığına, mücadeleci ve hırslı kişiliğinin belirginleşmesine; diğer kadın figürlere göre daha özgür olmasına, daha çok saygı görmesine ve kendi ayakları üzerinde durmasına olanak tanımıştır.

II.III. CAHİLLİK

Yapıtın kurgusunda yer alan toplumsal yaşamda eğitime önem verilmediği görülmektedir. Bu nedenle figürlerin eğitilmiş, bilinçli ve duyarlı olmak kaygısı yoktur. Onlar için eğitim sadece para kazanmak, yaşamını devam ettirmek için gereklidir. Öykülerde yer alan figürler yaşamlarını kendi çevreleriyle ve bu çevrenin gerçekleriyle sınırlandıran kişiler olarak kurgulanmışlardır. Bunun bir sonucu olarak eğitimi kendi gerçeklikleri içerisinde, yalnızca kendi algılarıyla değerlendirmektedirler. Sürekli değişmekte, yenilenmekte olan dış dünyadan soyutlanmış olmalarından dolayı eğitimin hayattaki yerini görememektedirler.

Erkeklerin evlerini geçindirme yükümlülüklerinden dolayı ortaya çıkan iş sahibi olma zorunlulukları, onların bu sorumluluğu üstlenecek kadar da olsa eğitim almalarını sağlamıştır. Kadınların böyle bir yükümlülüğü de olmadığı ve ekonomik bağımsızlık elde etmesi düşünülemeyeceği için eğitime tamamen gereksiz gözüyle bakılmaktadır. *Matmazel Dimitra'nın Bitmemiş Hikâyesi* adlı öyküde odak figür Dimitra'nın okula gitmeyi çok istemesine rağmen annesinin de babasının da buna izin vermemesi bu gerçekliği somutlar niteliktedir. Özellikle babası, onun bu isteğine şiddetle karşı çıkmıştır: “*Adam bunu kaldırıp kaldırıp yerlere çalmaya başlıyor. Dimitra nasıl beceriyorsa, duvardan atlayıp bizim bahçeye dalıyor.*” (Kutlu, 53) Dimitra, yapıtın ezber bozan karakteridir çünkü kadın kimliğine rağmen toplumda yer edinebilmek için erkeğe muhtaç olduğunu düşünmez. Kimlik arayışı; eğitilmiş bir birey olma, kendi hayatına kendi yön verecek güce sahip olma istekleriyle

somutlanan tek karakterdir; fakat içinde bulunduğu toplumun cehaleti bunu engellemektedir. Çünkü anne ve baba eğitimsiz olduğu için bunu bir gereklilik olarak görmemektedir.

Öyküde Dimitra'nın mahkûm edildiği cehaletin farkındalığını azalttığı görülmektedir. Dimitra, kendi kendine düşünebilen ve karar verebilen bir karakter değildir. Onun farkındalığını hep dışsal gerçeklikler şekillendirmektedir. Kendi iç gerçekliğiyle baş başa kalamayan bir karakterdir. Örneğin babasının onun evden çıkmasını yasaklamasını hemen kabullenmiş, babası öldükten sonra da bu yasağa uymaya dikkat etmiştir: *“Hala evden çıkmamasının ahmaklık olduğunu Birsen söyleyince birden eli ayağına karıştı Dimitra'nın. Babası izin vermiyordu. Babası mı? Yokluğun bilince çarpış ânı. Şok!.. Babası yok.”* (Kutlu, 85) Bu nedenle, Dimitra'nın yaşamını zor şekillendirmesinin ve var olma çabası göstermekte gecikmesinin temelinde cahilliği ve bu cahilliğin yarattığı korku yer almaktadır. Cahil olduğu için çevresinde gelişen olaylara mantık çerçevesinde yaklaşma yetisinden yoksun bir figürdür. Aile bireylerinin ona yalnızca maddi gücünden dolayı sevgi ve saygı gösterdiğini hissetse de bunu engellemeye çalışmamıştır. Bu yüzden ailesine ve ailesinin temsil ettiği toplumsal düzene çok sonradan, yaşlandığı zaman başkaldırmıştır.

Yapıtta cahillik, kadın-erkek ilişkileri üzerinde de etkili olmaktadır. *Ful ve Kül* adlı öyküde kadının cahilliğinin neden olduğu farkında olmama durumu ilişkilerde belirleyici rol oynamaktadır. Elmas, kendisini çıkarları için kullanan Argun'un kendisine aşık olduğunu düşünmekte, öyle olmadığını hissettiği zamanlarda da bunu hayal ederek onun her istediğini yapmaktadır: *“Allahım yardım et. Her şey yolunda gitsin. Bana, bir daha kopmamasıya bağlansın Argun. Karasevdalara düşsün... Leyla ile Mecnun aşkı hiç kalsın bizim yanımızda.”* (Kutlu, 193) Elmas'ın bu kadar gerçeklikten uzak düşünmesinin, aklını ve mantığını kullanmamasının nedeni cahilliğidir. Bu yaşına kadar son derece muhafazakar bir düzen içerisinde, toplumsal dinamiklerden uzak, ev ve aile gerçekliğiyle sınırlandırılmış bir ortamda yetişmiş olduğundan sosyal hayatın her alanında olduğu gibi kadın-erkek ilişkilerinde de deneyimsizdir. Deneyimsizliğin ve toplumdan soyutlanmasının yarattığı cahillikten dolayı insanları tanıyamamakta, gerçekleri görememektedir.

Cahillik, kadının yaşadıklarını anlamlandıramamasına ve karşılaştığı olumsuzluklara çözüm üretememesine neden olan bir öge olarak işlenmiştir. Aynı zamanda toplumun cahilliği de kadına

bakış açısının yanlış şekillenmesine neden olmuştur.

III. KADININ DIŞ GERÇEKLİKLE MÜCADELESİ VE VAROLUŞ ÇABASI

Yapıtta yer alan öykülerin her birinde kadının toplumda yer edinme çabası anlatılmaktadır. Ancak toplum, kadının birey kimliğini oluşturmasına izin vermemekte, baskı içerisinde onu değersizleştirmektedir. Yazar bu bağlamda öykülerin toplumsal koşullarını aynı biçimde oluşturmuş, ancak kadının bu yapıya karşı olan tepkisini farklılaştırmıştır. Öykülerin çoğunda kadın figürlerin toplum tarafından sindirildiği, bu nedenle sadece toplumun dayattıklarını yaşamak zorunda kaldıkları görülür. Bu durumdan dolayı kadının sevgi ve şefkat arayışına girdiği, yaşamını bu gereksinim çevresinde şekillendirdiği görülmektedir.

Yazar, çoğunluğu düzen tarafından sindirilen figürlerin içerisinde bir figürü idealize ederek ön plana çıkarmıştır. Dimitra adlı figür, var olmak ve birey kimliğini korumak için ailesine yani yaşadığı toplumun normlarına başkaldıran bir kişi olarak yapıtta ön plana çıkmaktadır. Babasının ölümünden sonra bile onun koymuş olduğu evden çıkma yasağına uyan Dimitra, kırkıncı yaş gününde; yaşamını değiştirme kararı alarak dışarı çıkmıştır. Çıkara dayalı ilişkilerden rahatsız olan ve bunun gerçek bir yaşam olmadığına, kendi istediği şekilde toplumda var olamadığının farkına varmış, herkesçe kabul edilen “Dimitra”yı yıkmak, kendisine dayatılan düzene başkaldırmak için giyinip süslenerek deniz kıyısına inmiştir: *“En küçük kardeşi Penelope’nin armağanı olan Pearl S. Buck’un Nobel’i kazandığını söylediği kitabı okur okumaz, Madam Wu’nun, kırk yaşına girdiği gün, cinselliğini sonsuza kadar yadsımasından etkilendi, o hızla en şık giysilerini giyinip kendini sokağa attı.”* (Kutlu, 87) Dimitra’nın bu davranışının temelinde yatan neden baskıya karşı olan tepkisini ortaya koymak, toplumda var olan “kadın” anlayışına karşı çıkmaktır.

Yapıttaki öykülerde var oluş çabasının bireysel boyutta olduğu görülmektedir. Kadın çevresinin kurtuluşunu değil kendi kurtuluşunu düşünerek mücadele etmekte, rahatsızlık duyduğu düzene başkaldırmaktadır. Ancak *Matmazel Dimitra’nın Bitmemiş Hikâyesi* öyküsünde kendi var oluşu için bir şey yapamayan ve bundan dolayı rahatsızlık duyan Birsen’in odak figür Dimitra’nın yaşamını değiştirmesine yardımcı olarak mevcut düzene başkaldırdığı görülmektedir. Birsen’in mutsuz bir

evliliği vardır ve yıllardır çocuğu olmamaktadır. Yazarın kurguladığı gerçeklikte bu büyük bir eksiklik olarak görülmektedir. Çünkü bu sosyal düzende kadın yalnızca “kadın” kimliğiyle yani cinselliğiyle, doğurganlığıyla kendini var edebilirmiş algısı hüküm sürmektedir. Öykünün odak figürü Dimitra’ya yardım ederek yaşamda “gereksiz” olduğu duygusundan kurtulmaya, toplum içerisinde “işe yaradığını” hissederek var olmaya çalışmaktadır: “*Ne önemi var kız gâvurcuk... Durup duruyor köşesinde. Öylece eskiyor. Bu kadar ezilip büzülme be kızım.*” (Kutlu, 61) Dimitra’nın annesine bakarak onun yardım etmek, böylelikle başka bir kadının yaşamını kolaylaştırarak var olmaya çalışmıştır. Başkasının mutluluğuna, özgürlüğüne, kurtuluşuna ön ayak olarak toplumdaki birey kimliğini sağlamlaştırabileceğini düşünmektedir.

Yapıtta toplum tarafından sindirilen kişi olarak ele alınan kadının bu duruma karşı tepkisi farklılık göstermektedir. Ancak kadının çoğunlukla düzenin dayattıklarına boyun eğdiği, gerçeği sorgulamadan kabullendiği görülmektedir. *Tanıklar* adlı öyküde kadının şiddete göz yumarak var olmaya çalıştığı, toplumdaki yerini sağlamlaştırmaya çabaladığı dikkati çekmektedir: “*Kavganın nedeni önemli değil. Hiçbir zaman önemli olmamıştır... Sen mahcuptun anne. Perişan duruyordun*” (Kutlu, 41) Bu öykü, yazarın yapıtta birinci tekil kişi anlatımını kullandığı iki öyküden biridir. Yazarın öykünün anlatıcısı olarak olaylara tanık olan çocuk figürü seçmesi, onun gözünden anne ve babaanne figürlerine yani “kadın” a bakış açısının verilmesinde etkili olmuştur. Annenin eşinden şiddet görmesi, babaannenin yaşamda bir başarı elde ettiğini ve toplumda yükseldiğini hissetmesine neden olur. Çünkü yaratılan sosyal düzen içerisinde, güçlü kuvvetli bir aile babası doğurmak kadının toplumda var oluşunun en ciddi güvencesidir: “*Düz durması özünün kırıklar içinde oluşunu saklayan bir maskeydi yalnızca... Maskeyi sıyıramazdınız ya, sıyırsanız da altı zehir acılığı verirdi.*” (Kutlu, 42) Babaanne, toplumdaki yerini kendi eseri ve güvencesi olarak gördüğü oğlunun gücüyle, şiddetiyle, saldırganlığıyla var etmek ister. Bir kadın olarak toplum tarafından ezilmenin yarattığı duygu durumu ve erkek egemen düzen içerisinde erkek çocuk sahibi olmanın bir ayrıcalık olduğu düşüncesiyle çocuğunu yetiştirmiştir. Bundan dolayı oğlunun eşine şiddet göstermesine göz yumarak var olmaya çalışmış, toplumun kadına bakış açısına sahip olarak yaşama dahil olmaya çalışmıştır.

Yapıtın bütününde kadının var oluş çabasının temelini sevgi ve sefkat arayışının oluşturduğu görülmektedir. *Terlik* adlı öyküde kadının var oluş çabası bağlılık, sevgi ve şefkât arayışında somutlanmaktadır. Yazar bu arayışı semboller aracılığıyla okuyucuya aktarmıştır. Eskicinin satmış olduğu terlikler, kadının evlilikten beklediği sevgi ve mutluluğu simgelemektedir. Odak figür bu terliklerin kendisi gibi umutla ve mutlulukla evlenen ancak sonrasında evliliğinin tekdüzeleşmesi ve yaşamın sıradanlaşması sonucunda hayal kırıklığına uğrayan bir kadına ait olduğunu düşünmektedir:

“Yeni yağmış apak karın üstünde yeşil dalları ve kızıl goncalarıyla baharlar açan terlik, güzelliği ve el değmemişliği karşısında erkeğinden bağlılık, sevgi ve şefkat beklediğinin simgesi...” (Kutlu, 240)

Öyküde kadınların toplumda var olabilmek için ailelerinden göremedikleri ilgi, sevgi, merhamet ve yakınlığı evlilikte arayışları eleştirilir. Yazar, bu eleştiriyi somutlamak için bilinç akışı tekniğini kullanmış, odak figürün aklından geçen düşünceleri çağrışım esasına dayalı olarak okuyucuya aktarmıştır: *“Çeyizinizdeki eşyan nasıl yıkanıp, ütülenip, bohçalanıp kaldırıldıysa, aynı şey hayatınıza da yapıldı sanki. Geride kalan, sıradan şeyler, basitlik... Paranız, beklentiniz yok. Çevrenizden ayrıcalığınız olamaz... Bütün kandırılanlar, kanmadıkları noktada yalnız olduklarını, artık kanmanın da bir alışkanlığa dönüştüğünü bilmiyorlar mı?” (Kutlu, 246)* Öyküde, kadınların duygusallıkla, merhamet arayışıyla ve kurtuluş umuduyla var olma çabaları konu edilmiştir. Kadınların şefkat ihtiyaçlarının sonucu olarak kendilerini kandırarak var olmaya çalıştıkları görülmektedir. Var oluşlarını sıcak ve güvenli bir aile arayışıyla somutlamaya çalışan kadın figürlerin sonunda kendilerini kandırmaktan başka çarelerinin kalmaması eleştirilmiştir.

Yazar, yapıtında kadının dış gerçeklikle mücadelesi ve var oluş çabasını tanrısal anlatımla okuyucuya aktarmıştır. Böylelikle okurun kadın figürlerin dünyalarına girebilmesini onların içsel gerçekliklerini, çatışmalarını neden- sonuç ilişkisi bağlamında gözlemleyebilmesini sağlamıştır. Yazarın bu tercihini kadının var oluş çabasını ve dışsal gerçeklikle mücadelesini somutlayabilmek için seçtiği görülmektedir. Figürlerin içinden geçenleri sezip açıklayabilmesi, en gizli duygu ve düşüncelerini açıklayabilmesi için tercih edilen bu anlatım konumu eleştirilen durumların ve kadının sosyal konumunun değerlendirilmesi için önemlidir.

IV. SONUÇ

Ayla Kutlu'nun *Zehir Zıkkım Hikâyeler* adlı yapıtında kadının yaşadığı toplum içerisinde varlığını kabul ettirme zorunluluğu ve tek başına bir kimlik yaratamaması eleştirilir. Bu soruna yani kadının toplumdaki yerini, kimliğini belirleyememesine, sağlamaştırılamamasına neden olan yoksulluk ve cahillik gibi toplumsal sorunların ataerkil toplum yapısı içerisindeki yerine ve yansımalarına tüm öykülerde yer verilmiştir. Öykülerin ana izleği kadının, ezilmişliği ve toplumsal hayattan dışlanmışlığı sebebiyle içerisinde düştüğü çaresizliktir. Öykülerde kadının var olmak için “umutlarına sarılarak” verdiği mücadelenin zorluğu ve yıldırıcılığı gözler önüne serilmiştir. Anlatı zamanı gerçekliğinde toplumun bu mücadeleye ne kadar karşı çıktığı, kadının var olmasını, toplumda yer edinmesini kabul etmediği anlatılmaktadır. Öyküler genellikle esenliksiz bir sonla bitmekte, odak figür kadın yalnızlığa itilmekte, umut ve hayalleri sona ermektedir. Yazar, bunu kadının bulunduğu toplumda ötekileştirilmesi nedenine bağlayarak vermiş, toplumsal yapıyı ve hâkim olan “kadın” algısını eleştirmiştir. Kadının bu duruma başkaldırarak, diğer kadınlara yardım ederek, maddi özgürlüğünü kazanarak, suç işleyerek, şiddete başvurarak, şefkat ve huzur arayarak somutladığı var oluş çabası ve toplumsal yaşamla mücadelesi yenilgiyle sonuçlanmıştır. Yani yapıt bir bütün olarak değerlendirildiğinde kadının toplumun dayattığını yaşamadığı durumlarda kendini var edemediği sonucuna ulaşılmıştır. Kadının yalnızca erkeğin kendi üzerindeki egemenliğini sağladığı sürece var olduğu görülmektedir.

Ayla Kutlu'nun *Zehir Zıkkım Hikâyeler* adlı yapıtında erkek ve kadın figürlerin karşıtlık oluşturacak biçimde kurgulandığı göze çarpmaktadır. Erkek öykülerde güçlü, saldırgan, ezen ve kadının haklarını hiçe sayan karakter olarak betimlenirken kadın çaresiz, içinde bulunduğu toplumda erkeğe karşı en ufak bir üstünlüğü olmayan, ezilen ve erkeğin neredeyse sınırsız olan özgürlüklerine karşı bir kısıtlama getiren karakterler olarak betimlenmiştir. Kadın yapıtın ilk bölümünün başlığıyla “Yabancılıklar”la bağlantılı olarak yaşadığı toplumda bir yabancı konumundayken; erkek yaşadığı topluma, toplumun en küçük birimi olan aileden başlayarak egemendir. Yapıtın ikinci bölümünün başlığı olan “Kadınlar ve Kuyular”la bağlantılı olarak kadın dipsiz bir kuyuya hapsedilmişken erkek aydınlıktadır, zirvededir.

Yazar, kadının içsel gerçekliğini anlatırken erkeğin konumuna, iç dünyasına neredeyse hiç yer vermemiştir. Öykülerde tanrısal anlatım tercih edildiği halde olaylar hep kadın açısından, kadının içerisinde bulunduğu gerçeklik üzerinden değerlendirmiştir. Yazar, araya girip yorum yapmamış, kişiliğini gizlemiştir. Ancak kadının var oluş çabasının sadece toplumsal koşullara ve erkek egemen yapıya dayandırılması, yazarın bu durumu eleştirdiğini göstermektedir.

Ayla Kutlu'nun *Zehir Zıkkım Hikâyeler* adlı yapıtındaki öyküler kadının var oluş çabası bağlamında incelenmiştir. Bunun sonucunda kadının var oluş çabasının temelinde dış gerçekliğin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yazarın dış gerçeklik çerçevesinde kurguladığı erkek egemen toplum yapısı, yoksulluk ve cahilliğin kadına bakış açısında belirleyişi rol oynadığı görülmüştür. Bu nedenlerden dolayı ötekileştirilen ve yalnızlığa itilen kadının toplumda var olmak için düzene başkaldırmak yerine çoğunlukla düzen içerisinde yaşama dâhil olma çabası içerisinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yazarın, yapıtını kadın odaklı kurgulamasından dolayı kadının yaşam algısı üzerinde durulmuş, toplumsal yapı ve erkek figürler kadına etkisi bağlamında değerlendirilmiştir. Ancak bu konunun farklı bir çalışma konusu olarak detaylı incelenebileceği görülmüştür.

V. KAYNAKÇA

Kutlu, Ayla. *Zehir Zıkkım Hikâyeler*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2003.